

IN MEMORIAM WILLEM VOGELSANG 1875-1954

Het overlijden van Willem Vogelsang op 14 December 1954 is een feit dat ook in ons Bulletin herdacht dient te worden. Want al heeft Vogelsang's kracht in de eerste plaats gelegen in zijn didactische gaven, zijn vierjarige werkzaamheid aan het Rijksmuseum is zowel voor zijn eigen geestelijke groei, als ook voor de verbreiding der kennis omtrent de museumverzamelingen van voldoende betekenis geweest er hier met een enkel woord nader op in te gaan.

Ruim een halve eeuw is verstreken sinds Vogelsang, die kort tevoren als brillante 25-jarige tot privaattoecent in de Kunstgeschiedenis te Utrecht benoemd was, in de functie van onderdirecteur van het toenmalige Nederlands Museum voor Geschiedenis en Kunst zijn intrede in het Rijksmuseum deed. Dit Nederlands Museum omvatte feitelijk alles wat niet onder de schilderkunst gerangschikt kon worden en droeg toen nog sterk het historiserende karakter, zo typisch voor de geest der late Romantiek. In zalen, die met hun wijnrode bakstenen wanden en kakelbont geschilderde gewelven de goedgegelovige bezoekers de illusie der Middeleeuwen moesten voorspiegelen, waren de toen reeds op zich zelf niet onaanzienlijke collecties beeldhouwwerken en kunstnijverheidsvoortbrengselen broederlijk verenigd met afgietsels van beroemde soortgenoten uit andere musea. In dit zo heterogene geheel, waarbij de eveneens zeer gemengde objecten van historische aard aansloten, heeft de in 1898 benoemde directeur, A. Pit, getracht wat orde en systematiek te brengen door de opstelling waar hem dat mogelijk was, te wijzigen, door de collecties volgens een vast plan aan te vullen en niet het minst ook door de zo hoog nodige catalogisering van het reeds verworvene ter hand te nemen. De al te summieri beschrijvingen van een vorige generatie dienden nauwkeurig onder de loupe te worden genomen, en de tijd was rijp de moderne, op stijlkenmerken en stijlontwikkeling afgaande kunsthistorie in de plaats te doen treden van de zo sterk op het anecdotische ingestelde oudheidkunde van weleer. In deze geest deed Pit een catalogus van Goud- en Zilverwerken (1902) en van de Beeldhouwwerken (1903) verschijnen. Zijn assistent, J. Kalf, had inmiddels een dergelijke opgave voor de Textiele Kunst tot stand gebracht (1902) en aan Vogelsang werd nu de taak toevertrouwd de catalogus der Meubelen en Betimmeringen samen te stellen. Het was geen geringe opdracht de vele honderden nummers omvattende verzameling nauwkeurig te beschrijven, te localiseren en te dateren. Vogelsang kweet zich van dit werk op onvolprezen wijze en toen de catalogus vier jaar later het licht zag, kon het Museum bogen op een uitgave, die zijns gelijke in de wereld nauwelijks vond. Wanneer men Vogelsang's werk met de genoemde catalogi vergelijkt, dan treffen ons aanmerkelijke verschillen. Vogelsang's beschrijvingen zijn niet alleen uitvoeriger, maar ook beeldender. Nauwkeurig geeft

hij het essentiële van ieder object met woorden weer. Waar deze woorden hem te kort schieten, tracht hij zelf nieuwe te maken. Archiefstukken bestudeert hij, maar ook loopt hij ateliers, waar nog overoude termen in gebruik zijn, af, om vast te leggen wat hem dienstig voorkomt ter verrijking en normalisering van de bestaande terminologie. Een zeker niet minder belangrijk bestanddeel van zijn catalogus vormt, naast dit beschrijvende gedeelte de uitvoerige, rijk gedocumenteerde inleiding, die door omvang en gedegenheid wel zeer sterk afsteekt bij het werk van zijn collega's. In heldere, dikwijls onderhoudende stijl verduidelijkt hij het onderwerp voor kunsthistorici, zowel als voor vaklieden en algemeen geïnteresseerden. De ontwikkeling van het ornament en ook van de bouwkunst betreft hij in zijn betoog en zonder detailonderzoek te verwaarlozen, geeft hij een synthese van de geschiedenis van het Nederlandse meubel, die zijn wetenschappelijke zin verraadt en men wel mag beschouwen als de grondslag van alles wat er later op dit gebied in ons land is verschenen.

Maar er was meer dat Vogelsang in deze jaren bijzonder was begonnen te boeien en hem in een richting stuwde, die eveneens voor de toekomst van veel betekenis zou blijken. In het najaar van 1904 had Pit op een veiling te Tiel de hand weten te leggen op een eikenhouten groep voorstellende 'Het Sterfbed van Maria' en afkomstig van een Noord-Nederlands altaar uit omstreeks 1470. Hij had deze groep herkend als werk van dezelfde meester, waarvan het Museum reeds enige andere, nauwelijks minder kostelijke stukken bezat en Vogelsang schreef nu, op dit thema voortbouwend een artikel over de Noord-Nederlandse beeldhouwkunst der XVe eeuw, waarin hij een aantal der beste stukken uit ons Museum op de hem eigen voortreffelijke wijze analyseerde en in stylistische samenhang bracht. De eenmaal opgevatte liefde voor meubel en interieur, zowel als voor beeldhouwkunst heeft Vogelsang nooit verloochend. Toen hij eenmaal het Museum verlaten had en zich geheel aan zijn taak als docent ging wijden is hij, ook terwijl talrijke andere onderwerpen hem gaandeweg meer in beslag waren gaan nemen, in zijn geschriften, maar vooral in zijn colleges en voordrachten van deze liefde blijven getuigen.

Enige generaties heeft hij daarmee onderricht kunnen geven op een basis zo breed, als dat slechts een man kon, die scherp doorzag en doorvoelde en eigen impressies met een ongelooflijk rijk gevoel voor taal, dictie en mimiek over het voetlicht wist te brengen. Het Rijksmuseum moge er een eer in stellen een figuur onder zijn stafleden geteld te hebben, die met zoveel talenten er het zijne toe bij heeft gedragen juist die facetten van onze verzamelingen te hebben belicht, die voorheen slechts voor ingewijden toegankelijk schenen.

TH. H. LUNSINGH SCHEURLEER